

NERO

Drie gezichten van
een populaire keizer

SAM VAN OVERMEIRE

As Mr. Obama prepares to take office, I wish I could say that smart people have a great record in power. They don't. Just think of Emperor Nero, who was one of the most intellectual of ancient rulers - and who also killed his brother, his mother and his pregnant wife; then castrated and married a slave boy who resembled his wife; probably set fire to Rome; and turned Christians into human torches to light his gardens.

(Kristof N.D. in The New York Times)¹

Even though the program had been taped a week in advance, critics were scathing - saying he was a bit like Nero, the emperor who played his fiddle while Rome burned.

(Casert R. over Bart De Wever, in The Washington Post)²

Van Overmeire, Sam
Nero. Drie gezichten van een populaire keizer

© 2013, Sam Van Overmeire en Davidsfonds Uitgeverij nv
Blijde Inkomststraat 79, 3000 Leuven
www.davidsfondsuitgeverij.be
www.twitter.com/davidsfonds
www.facebook.com/davidsfondsuitgeverij

Vormgeving cover: Davidsfonds Uitgeverij
Foto cover: ©Hoberman Collection, Romeinse munt
Vormgeving binnenwerk: Sin Aerts
D/2013/0240/54
ISBN 978-90-5826-968-3
NUR 681

Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand
en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze,
hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen
of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Inhoudstafel

Voorwoord	7
Verklarende woordenlijst	9
Begeleidende chronologie	13
1 Inleiding: een kritische houding en drie Nero's	17
- <i>Intermezzo: koninkrijk, republiek, principaat</i> -	22
2 Een populaire heerser	28
3 Een man met een obsessie	35
4 De jeugd van Lucius Domitius Ahenobarbus	43
5 Nero's machtsovername	59
6 De literaire avonturen van Nero	64
Agrippina, Britannicus en de jaren van Burrus en Seneca	64
Vrouwen van een keizer	75
Nero als performer	83
De brand van Rome en een christelijke zondebok	91
Wederopbouw en het Gouden Huis	100
Troonpretendenten en samenzweerders	109
Nero als mens	114
7 Nero als heerser	117
Nero als bevelhebber	117
Nero als rechter	126
De keizer als architect	129
Feestelijkheden, schenkingen en een bezoek aan Pompeii	136
De keizer en de goden	142
Bloei van de literatuur	145
Muntslag en inscripties	149
Nero als heerser	157

8	Het einde: Vindex en Galba	158
9	Naleven	164
10	Conclusie: Nero als mens en keizer	174
	Apendix: de antieke bronnen	182
	Antieke namenlijst	191
	Noten	199
	Bibliografie	217

Voorwoord

‘Waarom pleegde Nero zelfmoord? Omdat hij zijn stad in brand had gestoken?’

Nero behoort tot een select gezelschap Romeinen die in het collectieve onderbewustzijn verder leven. Weliswaar niet als een roemrijk figuur, zoals Caesar of Augustus, maar als een krankzinnige, net als Caligula, met wie hij weleens verward wordt.³ Wanneer en waarom mijn fascinatie voor keizer Nero begon, ben ik ondertussen alweer vergeten. Vragen bij het verhaal van de antieke bronnen en een schooltaak die mijn jongere broer schreef, hebben er ongetwijfeld iets mee te maken. Het verhaal van een losgeslagen zot, zoals onze bronnen het brengen, loopt bovendien duidelijk mank en verschillende interessante thema's rond zijn leven en heerschappij zijn naar mijn mening nog niet voldoende verkend in de wetenschappelijke literatuur. Dat bracht me ertoe een aantal artikels te schrijven over de keizer die ik vervolgens in Gent mocht verdedigen tijdens een lezing voor het *Roman Society Research Center*. De opmerkingen van de aanwezigen brachten me ertoe nog verder na te denken over mijn onderzoek. Het was trouwens bij die gelegenheid dat Christian Laes me vroeg waarom ik geen biografie over Nero schreef. In de daaropvolgende maanden (tussen werk voor mijn opleiding archeologie door) spendeerde ik heel wat vrije tijd en de gebruikelijke bloed, zweet en tranen aan het schrijven van een nieuwe biografie. De opzet was een vernieuwend maar leesbaar boek te produceren. Ik hoop dat ik daarin geslaagd ben.

Hierbij wil ik alle mensen die op een of andere manier hebben geholpen bij de totstandkoming van dit werk bedanken. Alle professoren die mijn interesse voor geschiedenis, archeologie en de antieke wereld opwekten, worden daarvoor van harte bedankt. Onder dat vrij omvangrijke gezelschap vermeld ik Paul Erdkamp, Werner Goegebeur en Wilfried Van Rengen, mijn professoren klassieke oudheid aan de VUB. Christian Laes en Koen Verboven waren eveneens een grote steun, zelfs al had ik nooit de kans bij hen les te volgen. Olivier Hekster, Eric Moormann en Onno van Nijf worden bedankt voor het enthousiasme dat ze toonden, toen ze van mijn interesse in de keizer hoorden. Een beurs van de Academia Belgica gaf mij de mogelijkheid drie maanden lang in het prachtige Rome te werken aan artikels rond het beeld van de keizer. Bruno Overlaet, de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis en de federale overheidsdienst

voor wetenschapsbeleid Belspo waren zo vriendelijk mij werk aan te bieden met de mogelijkheid bezig te blijven met de oudheid, omringd door aangename collega's. De medewerkers van Davidsfonds Uitgeverij waren uiteraard onmisbaar bij de totstandkoming van deze publicatie. De anonieme recensenten van het GPRC-kwaliteitslabel hebben me voor verschillende beschamende fouten behoed.

Daarnaast heb ik nog mijn familie te bedanken: mijn ouders Marc Van Overmeire en Marleen Schamp, mijn broers Ben en Roel, mijn zuster Eva, mijn grootouders (mijn grootmoeder, Rafael Otte, was altijd enthousiast over mijn artikels) en al de rest, inclusief onze katten. Alle vrienden, kennissen, collega's, mensen met wie ik ooit een pint heb gedeeld, zijn bedankt voor hun gezelschap. Onder die categorie vermeld ik specifiek Thomas Wijnendaele, Bernard Vanderhaeghen en Joost Barclay. Tot slot wil ik dit boek opdragen aan de herinnering van Simon Beerten, een fantastische kerel die veel te vroeg uit dit leven stapte - en nog altijd zeer wordt gemist. *Sit tibi terra levis.*

Verklarende woordenlijst

Deze lijst geeft toelichting bij een aantal specifieke termen die oudheidkundigen vaak gebruiken in geschiedenissen van Rome.

Censor: was het hoogste ambt dat een senator kon bekleden en vaak het eindpunt van zijn politieke carrière. De censurs zagen toe op de zeden van de maatschappij en konden mensen die zich 'ongepast' gedroegen bestraffen. Vele keizers zouden het ambt bekleden en gebruiken om morele wetgeving door te voeren of onzedelijk gedrag te bestraffen. Het woord censuur is van dit begrip afgeleid.

Cohortes Urbanae: de 'cohorten van de stad' functioneerden als een soort politie binnen de hoofdstad.

Consul: het belangrijkste ambt van republikeins Rome. Er waren altijd twee consuls en zij voerden de legioenen aan en speelden een leidinggevende rol in de volksvergaderingen en de Senaat. De keizers namen dit erg prestigieuze ambt regelmatig aan. Onder het keizerrijk werd het gebruikelijk om meerdere keren per jaar nieuwe consuls te verkiezen.

Equites: de 'ridders', de tweede klasse binnen de Romeinse maatschappij, die in prestige en rijkdom maar juist moesten onderdoen voor de leden van de Senaat. Omdat senatoren verondersteld werden niet direct betrokken te zijn in de handel, namen vele ridders die profijtelijke betrekking op zich. Daarnaast waren ze als belastinginners actief. Onder het keizerrijk vervulden ze net als de senatoren een heleboel belangrijke functies: ze traden op als gouverneurs en generaals.

Fasces: de 'roedenbundels' waren een symbool van het gezag - over leven en dood - van consuls en dictators.

Imperator: tijdens de republiek kon een generaal die een glorieuze overwinning behaalde door zijn troepen uitgeroepen worden tot een *imperator*. Als hij toestemming kreeg van de Senaat, kon dat leiden tot een triomf in Rome. De kei-

zers werden door hun legers vaak tot *imperator* uitgeroepen en droegen het als een titel. Het Engelse woord *emperor* is ervan afgeleid.

Magi: volgelingen van Zoroaster, bij de Grieken en Romeinen vooral bekend als priesters die beweerden kennis van het bovennatuurlijke te hebben, of het zelfs te beheersen.

Ornamenta consularia: letterlijk vertaald 'consulaire eren'. Keizers konden senatoren en andere burgers de toestemming geven om de tekens van het consulaire ambt te dragen. Aangezien het ambt van consul veel prestige met zich meedroeg, was dit een grote eer.

Parthen: een ruitervolk dat een aanzienlijk deel van het oude Seleucidische rijk veroverde en daardoor een oostelijke buur van het Romeinse rijk werd. Een feodale structuur met veel rijke en machtige figuren zorgde voor interne zwakte, maar de ruiterslegers wisten de macht van Romes legers lang te weerstaan.

Pater Patriae: de eretitel 'vader des vaderlands' werd in de late republiek voor het eerst aan Cicero geschonken. Later gaf de Senaat hem vaak aan de keizer, want hij was een vader voor zijn onderdanen.

Patriciërs: waren zogezegd de originele burgers van Rome en hadden daarom aan het begin van de republiek meer rechten, macht en invloed. Aan het einde van de republiek waren de meeste verschillen weggevaagd. Wel konden alleen patriciërs, vanwege religieuze voorschriften, een aantal oude priesterambten bekleden en hadden ze meer aanzien dan de plebejers.

Plebejers: iedereen die geen patriciër was, viel onder deze erg diverse groep. De plebejers telden rijke, maar vooral arme burgers onder hun rangen. Alleen zij konden volkstribuun worden.

Pontifex Maximus: de leider van de *pontifices* (priesters) en dus min of meer het hoofd van de officiële religie. De keizers, uitverkorenen van de goden, droegen deze titel. Nu is het de officiële titel van de paus.

Pretoriaanse garde: de garde was een deel van het Romeinse leger, gelegerd in Italië en volledig uit Italianen gerekruteerd. Door hun functie als lijfwacht van de keizer waren ze een erg prestigieuze eenheid. Ze werden beter betaald, dienden minder lang en kregen vaak genereuze donaties van hun heersers. Naast de garde hadden de Julisch-Claudische keizers nog een persoonlijke lijfwacht van Germanen, die vaak hun absolute loyaliteit demonstreerden.

Princeps: de 'eerste' (en dus het belangrijkste lid) van een bepaalde groep. Als de term alleenstaand gebruikt wordt, duidt hij meestal op de eerste van de Se-

naat. In de republiek ging het om een oude senator met aanzien, een symbolisch hoofd van de Senaat, en in de keizertijd ging de titel over op de keizer, de eerste burger en senator. Het vroege keizerrijk wordt daarom soms principaat genoemd. Het woord prins is van deze term afgeleid.

Principaat: zie *princeps*.

Proconsul: als een senator het ambt van consul had uitgeoefend, kon hij als proconsul een provincie gaan besturen.

Proletariërs: de armste burgers van Rome, die geen bezit hadden behalve hun kinderen (proles).

Senaat: was onder de republiek het belangrijkste bestuursorgaan, bestaande uit drie- tot negenhonderd erg rijke en machtige Romeinse burgers. Senatoren werden meestal opgevolgd door hun nazaten, maar 'nieuwe mannen' waren geen onbekend fenomeen. Onder het keizerrijk bleven ze als een groep voor- aanstaande burgers een belangrijke rol spelen, maar de ware beslissingsmacht kwam bij de keizer te liggen.

Sestertiën: bronzen munten en tegelijkertijd een belangrijke rekeneenheid bij de Romeinen. Omzetting naar huidige bedragen is vaak misleidend en het is dus interessanter te weten dat een legionair ongeveer negenhonderd sestertiën per jaar verdiende, het dubbele van een heleboel gewone burgers. Een centurio, bevelhebber over honderd man, kreeg tienduizend sestertiën. Om senator te worden, moest men over een bezit van een miljoen sestertiën beschikken!

Tesserae: tekens of gewichten, vaak van lood, die regelmatig door keizers werden uitgedeeld en ingeruild konden worden voor geld of goederen. Vaak toonden ze afbeeldingen van de heerser of zijn familie.

Tribunicia potestas: de 'macht van een tribuun'. Als patriciërs konden de keizers geen volkstribuun worden en dus kregen ze de macht en onschendbaarheid die dat ambt te bieden had. De keizers achtten de *tribunicia potestas* als enorm belangrijk en lieten het ambt dus elk jaar vernieuwen. Dat helpt bij het dateren van antieke inscripties.

Tribuun: een ambt dat in de vroege republiek in het leven was geroepen om de plebejers, vaak arme burgers met minder rechten dan de patriciërs, te beschermen. De tribuun kon de volksvergadering samenroepen en een veto ('ik verbied!') uitspreken over wetsvoorstellen in de Senaat. Ze waren tijdens hun ambtstermijn *sacrosanct*, onschendbaar - ze mochten niet fysiek aangevallen worden. Vaak werden ze later zelf senator.

Triumviraat: letterlijk een 'driemanschap'. Het eerste triumviraat bestond uit Caesar, Crassus en Pompeius, drie erg machtige mannen die besloten samen te werken en op die manier de republiek te besturen. Met de dood van Crassus in 53 v.C. kwam het ten einde. Het tweede en officieel erkende driemanschap bestond uit Octavianus (Augustus), Antonius en Lepidus. Met de verbanning van Lepidus en de burgeroorlog tussen Octavianus en Antonius viel ook dit triumviraat uiteen.

Begeleidende chronologie

In deze geschiedenis van Nero worden een heleboel hoofdstukken thematisch aangepakt en dat maakt het volgen van de chronologie moeilijker. Dit korte overzicht kan daarbij helpen. Op de historische inleiding na zijn vrijwel alle data na Christus.⁴

27 v.C. - 14 n.C.: Heerschappij van keizer Augustus

14-37: Heerschappij van keizer Tiberius

37-41: Heerschappij van keizer Caligula

37: Nero wordt op 15 december geboren als Lucius Domitius Ahenobarbus.

39: Agrippina, zijn moeder, wordt verbannen voor deelname aan een complot tegen de keizer.

40: In januari sterft Nero's vader, Domitius Ahenobarbus. De jongen wordt ondergebracht bij een van zijn tantes, Domitia Lepida.

41: Caligula sterft en wordt door Claudius opgevolgd.

41-54: Heerschappij van keizer Claudius

41: Agrippina mag uit haar ballingschap terugkeren. Ze trouwt korte tijd later met Gaius Sallustius Passienus Crispus.

44: Crispus bekleedt het consulaat. Ergens in de volgende vier jaar sterft hij.

48: De executie van keizerin Messalina.

49: Agrippina wordt de nieuwe gemalin van Claudius.

50: Nero wordt geadopteerd door de keizer en krijgt dus zijn naam.

53: Hij trouwt met Octavia, de dochter van Claudius.

54: Claudius sterft en wordt opgevolgd door zijn adoptiezoon.

54-68: Heerschappij van keizer Nero

- 55: Britannicus sterft.
- 58: Het offensief van Corbulo tegen de Parthen begint.
- 59: Agrippina sterft. Nero richt de Juvenalia, feesten voor het scheren van zijn baard, op. Hij treedt publiekelijk op.
- 60: Oprichting van de Neronia, een festival dat in 65 een tweede maal zal worden georganiseerd.
- 61: De opstand van de Keltische koningin Boudica in Engeland wordt onderdrukt door gouverneur Paulinus. Bouw van baden en een gymnasium in Rome.
- 62: Nero scheidt van Octavia. Zij sterft korte tijd later, net als de gardeprefect Burrus.
- 63: De keizer trouwt met Poppaea.
- 64: De grote brand van Rome breekt uit. Nero begint met de reconstructie van de stad en de bouw van zijn paleis, het Gouden Huis. Hij bestraft de christenen. De regio Pontus in het huidige Turkije wordt geannexeerd.
- 65: De samenzwering van Piso, gevolgd door de gedwongen zelfmoord van verschillende voornamen senatoren. De Cottiaanse Alpen worden geannexeerd. De naam van de maand april wordt veranderd in Neroneus.
- 66: Tiridates reist naar Rome. Nero trouwt met Messalina, zijn derde en laatste vrouw.
- 67: Reis naar Griekenland, waar de keizer talloze kransen in de wacht sleept met zijn overwinningen. De provincie verkrijgt een vrijstelling van belastingen. Vespasianus wordt naar Judea gestuurd om de opstand daar te bevechten. De samenzwering van Vinicius vindt plaats.
- 68: Vindex en Galba komen in opstand en Nero pleegt zelfmoord. De Julisch-Claudische familie is uitgestorven.
- 69: Het zogenaamde Driekeizerjaar. Verschillende 'valse Nero's', figuren die beweren de gestorven keizer te zijn, verschijnen. Galba, Otho en Vitellius, allen troonpretendenten, sterven. Vespasianus wordt de nieuwe *princeps* en met hem begint de nieuwe Flavische dynastie.

Het Romeinse rijk in 69 n.C., net na de dood van Nero

Een kritische houding en drie Nero's

‘Ed elli a me: “Questo misero modo / tegnon l’anime triste di coloro / che visser senza ’nfamia e senza lodo. / Mischiate sono a quel cattivo coro / de li angeli che non furon ribelli / né fur fedeli a Dio, ma per sé fuoro. / Caccianli i ciel per non esser men belli, / né lo profondo inferno li riceve, / ch’alcuna gloria i rei avrebber d’elli.”’

‘En hij zei tegen mij: “Dit ongelukkige pad wordt gevolgd door de vervloekte zielen van zij die leefden zonder schande of faam. Ze houden zich nu op met de slechte engelen die noch rebelleerden tegen, noch loyaal waren aan God, maar enkel trouw aan zichzelf. De hemel wil ze niet, om niet minder goed te zijn, en de hel ontvangt ze niet, want glorie zou de onderwereld niet van hen krijgen.”’¹

Nero is een figuur die al twee millennia tot de menselijke verbeelding spreekt. Hij is nog altijd de wrede keizer, een man behept met alle mogelijke ondeugden: een hoerenjager, feestvierder, gulzigaard. Een keizer die ’s nachts door de straten trok om misdaden te plegen, overdag Romeinen en christenen executeerde en zelfs zijn eigen hoofdstad in brand stak om het schouwspel vanaf een toren te bezingen. Ondertussen toonde hij toch een menselijke kant. Hij hield van plezier en muziek, toonde immens verdriet bij de dood van zijn jonge dochter of sprak over zijn haat voor executies. Verschillende historici hebben de verzuchting ‘Was hij maar niet als keizer geboren!’ neergepend.² Die opvatting gaat terug tot de antieke schrijvers. Want het zijn de oude Romeinse en Griekse auteurs die erin geslaagd zijn onze visie op Nero bijna tweeduizend jaar lang te bepalen. De antieke heersers die wij nu bewonderen of verachten, zijn door hen ‘geselecteerd’. Zij verkondigen wat er in die befaamde periode van de Europese geschiedenis gebeurd is en lange tijd durfde niemand hen tegen te spreken.

Pas in de negentiende eeuw ontstond een school van filologen en historici met een kritische, soms hyperkritische, kijk op het bronnenmateriaal. Voor

het eerst werd de vroege geschiedenis van Rome systematisch in vraag gesteld en de befaamde verhalen uit de eerste boeken van Livius' geschiedenis werden volledig afgebroken.³ De befaamde Romeinse historicus en Nobelprijswinnaar Theodor Mommsen achtte ze niet beter dan mythen, zonder enige waarde voor de geschiedschrijving. Heel wat van deze vaststellingen zijn nu algemeen aanvaard, zelfs al hebben wetenschappers ontdekt dat mythen hun waarde hebben als blik op de geesteswereld van de Romeinen. De kritische kijk op het bronnenmateriaal werd gemeengoed en in universitaire opleidingen is het aanleren van 'historische kritiek' nu van essentieel belang. Oude geschiedenissen, egodocumenten, verslagen en zelfs ooggetuigenissen zijn alle onderworpen aan vertekeningen. De geschiedkundige beschikt nooit over objectieve informatie. De meeste historici zoeken echter geen vlucht in nihilisme of extreem cultuurrelativisme en denken niet dat het verleden kennen een onmogelijk doel is. Ik evenmin: wetenschappers uit alle velden worden met 'onzekerheid' geconfronteerd en mensen leven, zonder problemen, in een wereld waar alles relatief is en niets absoluut. De historicus hoopt dus ondanks alle onzekerheden toch *iets* te leren over het verleden. We zullen nooit zeker zijn of Caesar bestond en of hij Gallië binnenviel, maar met al het bewijs over zijn bestaan in het achterhoofd, is dat wel erg aannemelijk. Het is bovendien waarschijnlijker dat hij op een paard Gallië binnenreed dan in een BMW. Op basis van waarschijnlijkheid kunnen we die mogelijkheid uitsluiten, absolute waarheid is van God alleen.

Historici, filologen en archeologen hebben ondertussen druk verder gewerkt. Onze kennis van het Romeinse rijk is dankzij hun noeste arbeid onvoorstelbaar gegroeid en elk jaar worden nieuwe inscripties, munten, teksten en archeologische resten ontdekt. Literaire teksten die al honderden jaren bekend zijn, leveren ondertussen, door herinterpretatie, nieuwe informatie. Bij het lezen van dit boek is de lezer vermoedelijk vooral in Nero geïnteresseerd, in de toekomst zal een historicus misschien eerder speuren naar vermeldingen van eigentijdse technologie (zoals 'bmw'). Schrijvers dragen soms onbewust culturele informatie over. Ze praten over hun gewoontes, maaltijden, aankopen, huizen of een schip dat vanuit de Atlantische Oceaan Spanje bereikt. Dat die kennisoverdracht haast onbewust gebeurt, betekent bovendien dat de schrijver geen reden heeft om de waarheid bewust geweld aan te doen.

Maar ondanks die verwezenlijkingen werden niet alle hoofdstukken van ons menselijk verleden even kritisch onder de loep genomen. De politieke geschiedenis van het vroege keizerrijk werd lang als (vrij) geloofwaardig beschouwd, tenzij de bronnen elkaar tegenspraken. De meeste historici vertrouwden de Romeinse schrijvers nog altijd, maar kritische stemmen hebben opmerkingen gemaakt bij hun betrouwbaarheid. Vermeldenswaardig is Winterling, die een biografie van Caligula schreef.⁴ Caligula staat algemeen bekend als één van de beruchtste keizers van Rome, een gevaarlijke zot die na vier jaar regeren vermoord werd. Winterling probeert de heerschappij van Caligula niet goed te spreken, maar wel de leugens van de bronnen bloot te leggen. Met een diepgaande analyse en confrontatie van het materiaal demonstreert hij hoe de

antieke schrijvers de keizer doelbewust neerzetten als een krankzinnige, zelfs al zijn er logische verklaringen voor zijn gedrag. Tijdens zijn heerschappij was de Romeinse elite vervreemd geraakt van Caligula en na zijn dood nam ze wraak en vernietigde zijn reputatie.

Deze vaststelling richt onze aandacht op een belangrijk aspect van de Romeinse samenleving: een groot deel van de antieke literatuur werd geschreven door de elite (daarmee bedoel ik de senatoren en vooraanstaande ridders, de machtigste, invloedrijkste en best opgeleide burgers van het Romeinse Rijk), of door mensen die dankzij hun steun hun literaire ambities konden waarmaken. De senatoren en ridders schreven natuurlijk vanuit hun eigen visie over de keizers en in hun hoofd ontwikkelden zij langzaam een beeld van de ideale heerser. Op een aantal punten komt hun visie trouwens goed overeen met de onze: leiders moeten rechtvaardig zijn, bekwaam besturen en legers naar de overwinning leiden.⁵ Even belangrijk was hun gedrag tegenover de elite: de keizer moest zijn macht met hen delen en in hun gezelschap vertoeven. Hij was een van hen, toonde respect voor hun mening en executeerde zijn 'gelijken' vooral niet. Keizers werden met dat ideaalbeeld vergeleken en op basis ervan beoordeeld. Stemde hun gedrag tijdens hun heerschappij overeen met de ideale keizer die de elite verzonnen had en had de keizer dus passend respect getoond voor de Senaat? Geschiedkundigen horen altijd waakzaam te zijn in hun gebruik van het bronnenmateriaal. Hovelingen durfden zaken te verbloemen, tegenstanders verzonnen misdaden of besloten ze uit te vergroten. Bij een studie van Nero moeten we vooral oppassen voor die laatste groep.

Daarnaast wil ik nog even op een tweede punt ingaan. In de sociologie wordt weleens gesproken over de *personae* die mensen in hun leven spelen. Wij dragen allen maskers en passen ons gedrag aan naargelang de vereisten van de situatie. Hier bouw ik daar even losjes op verder als ik stel dat er in feite drie Nero's zijn. De eerste is de *Litteraire Nero*, een wrede, gulzige, perverse heerser die na een goed begin ontaardde tot een echte tiran. In wezen was hij een goed mens, maar vleiers aan het hof hadden hem gecorrumpeerd, zoals volgens de Romeinen ook gebeurd was met Alexander de Grote. De *Litteraire Nero* heeft een grote fascinatie uitgeoefend op schrijvers en denkers, die zijn 'tirannieke gedrag', op een enkele uitzondering na, nooit in twijfel trokken. Voor historici en filologen is hij belangrijk wegens zijn culturele impact, maar hij is in feite weinig meer dan een groteske karikatuur.

De tweede Nero is de *Historische Nero*, een man die bijna tweeduizend jaar geleden geboren werd en tot het jaar 68 van onze jaartelling op deze aarde rondliep. Zijn gedachten zijn een stuk moeilijker te achterhalen dan die van de *Litteraire Nero*. Een echte biografie van een Romeins keizer schrijven is volgens een heleboel historici trouwens onmogelijk: we beschikken niet over de nodige egodocumenten om een stevig oordeel te vormen over zijn persoonlijkheid, gedachten en gevoelens. Het literaire materiaal geeft slechts een vaag idee van zijn motieven en die bronnen zijn al een literaire en psychologische oefening van tweeden en derden. We kunnen Nero wel benaderen en af en toe een geïn-

formeerde gok doen naar zijn ideeën. Bovendien is het mogelijk te doen wat de bronnen voortdurend proberen te vermijden: zijn daden rationeel verklaren.⁶

Naar een derde Nero gaat de aandacht van historici steeds vaker uit: *Nero als Imago*. Het is de 'presentatie' van de keizer tijdens zijn leven door hemzelf, zijn hof en zijn onderdanen. Hij staat dicht bij de *Historische Nero* dan de *Litteraire* en is een stuk gemakkelijker te bestuderen. Bovendien hebben we epigrafisch, numismatisch en archeologisch materiaal om ons te helpen. Als imago is Nero bovendien ook van groot historisch belang. Een groot deel van de bevolking van het rijk kwam enkel met de presentatie van de keizer, niet met zijn persoon, in contact. En zelfs tegenover de elite, het hof en de populatie van Rome verborg de heerser zijn ware gezicht, want hij moest zich als goede leider voorstellen. Het imago van de keizer was alomtegenwoordig in de antieke wereld. Nero had een cultus, standbeelden en inscripties die hem eerden of zijn werk herdachten. De antieke muntslag droeg zijn portret en toonde zijn daden en deugden aan een breed publiek.

Dit boek probeert met kritische blik een biografie - of geschiedenis - van Nero's drie personen te presenteren. Ondanks de vele populaire en wetenschappelijke studies rond Nero en zijn leven, beperken biografieën van de keizer zich (op een paar uitzonderingen na) tot een parafrase of samenvatting van het bronnenmateriaal.⁷ In het Nederlands taalgebied ontbreekt bovendien nog altijd een goede biografie van de keizer. Dit is dus geen sensatiegeschiedenis, met alle leuke roddels, want daarvoor kan een lezer zich tot de onovertroffen Suetonius richten. Wie de *Historische Nero* en zijn *Imago* beter wil begrijpen, of wie de vele antieke verhalen rond zijn leven ontkracht wil zien, is aan het juiste adres. Bronnen en wetenschappelijke literatuur worden bondig vermeld in voetnoten en zijn terug te vinden in de bibliografie.

Onze studie van Nero begint met een kort overzicht van de geschiedenis van Rome voor wie denkt daar nood aan te hebben. Nadien gaat het over de populariteit van Nero bij zijn onderdanen en de manier waarop deze keizer zich presenteerde. Dan komen de vele befaamde, literaire gebeurtenissen uit zijn leven aan bod (de dood van zijn vader, stiefbroer en moeder, de brand van Rome, het Gouden Huis) en wijzen we op de problemen van het verhaal dat de antieke auteurs brengen. Een groot deel van hun 'geschiedenis' bestaat uit verdraaiingen, geruchten en verzinsels. Naast dit literaire verhaal presenteren we een heel ander beeld van Nero: als een echte heerser. Bestuurde hij zijn rijk, of bestond zijn hele leven - een suggestie van de bronnen - uit zingen, acteren, brandstichten en in zonde leven? Het imago van de keizer maakt onlosmakelijk deel uit van zijn bestuur en komt dus regelmatig aan bod. Daarna richten we ons op het laatste jaar van zijn heerschappij, de opstand tegen zijn gezag en zijn zelfmoord. Het finale hoofdstuk kijkt naar het naleven van Nero: hoe werd hij herdacht door zijn tijdgenoten, door de Romeinse elite en de christenen? In de meeste hoofdstukken komen de drie 'gezichten' van Nero dus aan bod: de *Litteraire* versie van zijn leven wordt voortdurend ontkracht (behalve in het laatste hoofdstuk, waar we juist ingaan op de ontwikkeling ervan door de eeuwen heen)

zodat de *Historische Nero*, samen met het *Imago* dat hij schiep, naar boven kan komen. Voor het maken van het onderscheid tussen deze gezichten vertrouw ik vaak op de intelligentie van de lezer. Elk hoofdstuk wordt voorafgegaan door een beknopte doelstelling en op het einde volgt regelmatig een samenvatting.

Geen biografie of geschiedenis van keizer Nero heeft ooit het laatste woord. Nieuwe ontdekkingen en inzichten komen elk jaar aan het licht. Ik koester hier wel de hoop dat dit werk een bijdrage levert aan onze kennis van een fascinerende figuur, een keizer met grootse aspiraties en een heleboel fouten, die hoopte eeuwig herdacht te worden als kunstenaar en heerser, maar in de klassieke literatuur evolueerde naar een monsterlijke tiran.